

Varhaiskasvatus- suunnitelma

Kuusamon kaupunki

Kasvatus- ja sivistyslautakunta 1.8.2019 (§ 32)

Sisällys

1	Varhaiskasvatuksen perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	3
1.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus.....	3
1.2	Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	3
1.3	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.....	4
1.4	Ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma	5
2	Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	5
2.1	Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat veloitteet	5
2.2	Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	6
2.3	Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	6
2.4	Varhaiskasvatuksen arvoperusta	7
2.5	Oppimiskäsitys	8
2.6	Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.....	9
2.7	Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa	9
3	Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	11
3.1	Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	11
3.2	Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.....	13
3.3	Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.....	14
4	Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen	18
4.1	Pedagogisen toiminnan viitekehys	18
4.2	Pedagoginen dokumentointi	18
4.3	Monipuoliset työtavat	19
4.4	Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	20
4.5	Oppimisen alueet	20
4.5.1	Kielten rikas maailma.....	21
4.5.2	Ilmaisun monet muodot.....	23
4.5.3	Minä ja meidän yhteisömme	27
4.5.4	Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	29
4.5.5	Kasvan, liikun ja kehityn.....	32
4.6	Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	35
5	Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki.....	36
5.1	Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet	36
5.2	Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana	37
5.3	Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	38
5.4	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana	39
6	Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	39
7	Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	39
7.1	Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	39

Varhaiskasvatussuunnitelman liitteet.....	41
Varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyviä asiakirjoja	41
VASU-työryhmän jäsenet	41
Valokuvat.....	41
VASU-päivitys 2019: työryhmän jäsenet.....	41
Varhaiskasvatuslain tavoitteet	43

1 Varhaiskasvatuksen perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Kuusamon kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on tehty suomenkielisenä, ja se kattaa koko Kuusamon varhaiskasvatuksen eri muodoissaan mukaan lukien yksityisen varhaiskasvatuspalvelun. Kaupungin suunnitelman lisäksi jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut pedagogiset tavoitteet otetaan huomioon ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentää Kuusamon esiopetuksen opetussuunnitelma.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Valtakunnalliset ja paikalliset varhaiskasvatusta koskevat päätökset ja suunnitelmat muodostavat varhaiskasvatusta ohjaavan kokonaisuuden. Ohjausjärjestelmän perustana on varhaiskasvatuslaki ja -asetus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat varhaiskasvatuksen järjestäjää oikeudellisesti velvoittava määräys.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan on soveltuvin osin osallistunut koko varhaiskasvatuksen henkilöstö.

Suunnitelmassa on huomioitu paikalliset erityispiirteet sekä paikalliset muut suunnitelmat, joita ovat muun muassa:

- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään yhdessä henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa suunnitelmallisesti tai tarpeen mukaan. Monialaisella yhteistyöllä (huoltajat, sosiaali- ja terveydenhuolto, muu kasvatus ja opetus, kulttuuri, yhdyskuntatekniikka jne.) edistetään lasten hyvinvointia, kasvua, kehitystä ja oppimista. Monialaista yhteistyötä arvioidaan ja kehitetään yhteistyöverkostoissa.

Varhaiskasvatussuunnitelman arvioinnista ja kehittämisestä vastaa pedagoginen ohjausryhmä yhteistyössä varhaiskasvatusyksiköiden kanssa. Varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardaa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen arviointimateriaalia.

Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuivat varhaiskasvatuksen järjestäjää edustava pedagoginen ohjausryhmä ja varhaiskasvatusyksiköiden henkilökunta. Näiden tahojen osallisuutta kuvataan osa-alueittain kuviossa 1.

Kunta	Yksiköt	Osa-alueet
X	X	Varhaiskasvatuksen arvot ja toiminta-ajatus
X	X	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma
X		Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet
X		Toimintamuodot
X		Oppimiskäsitys
X		Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus
X	X	Laaja-alainen osaaminen
X	X	Toimintakulttuuri
X	X	Oppimisympäristöt
X	X	Monialainen yhteistyö (huoltajat, esiopetus, sotepalvelut)
X	X	Pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteutaminen
X	X	Dokumentointi
X	X	Työtavat
X	X	Leikki
X	X	Oppimisen alueet
X	X	Kieli ja kulttuuri
X	X	Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki
X	X	Toiminnan jatkuva arviointi ja kehittäminen

Kuvio 1: Varhaiskasvatussuunnitelman osa-alueet ja osallisuus

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle laaditaan yhdessä huoltajien kanssa varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Tarpeen mukaan laatimiseen osallistuvat lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot. Suunnitelman lähtökohtana on lapsen etu ja tarpeet.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi sekä toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki
- mahdollinen lääkehoitosuunnitelma
- lasten, henkilöstön ja huoltajien yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä ja sen toteuttamisessa kasvattajat havainnoivat lapsen toimintaa, selvittävät ja huomioivat lapsen mielipiteet ja hyödyntävät saamiaan tietoja suunnitelmaa laadittaessa. Kasvattaja kirjaa huoltajien kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman, jossa huomioidaan huoltajien näkemykset lapsesta sekä kasvattajien kokemukset ja havainnot lapsesta lapsiryhmässä. Keskustelun kautta syntyy yhteisiä tavoitteita ja sopimuksia siitä, miten toimimalla edistetään lapsen hyvinvointia, kasvua, kehitystä ja oppimista.

Kaikki lapsen kanssa työskentelevät kasvattajat toimivat suunnitelman mukaisesti lapsen yksilölliset tarpeet tiedostaen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään lapsen tuen tarve.

1.4 Ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma

Ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma pohjautuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, Kuusamon varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä lapsiryhmän lasten yksilöllisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin eli vasuihin. Ryhmävasussa ratkaistaan, miten lapselle ominaiset tavat toimia tulevat huomioiduksi ryhmän toiminnassa, mihin toiminnan suunnittelussa tulisi keskittyä ja mitkä asiat ovat olennaisia lapsen kehityksen tukemiseksi.

Ryhmävasun tehtävänä on yhteisesti sovittujen arvojen sekä toimintatapojen täsmentäminen ja konkretisoiminen eri-ikäisten lasten ryhmissä. Ryhmävasu on henkilökunnan keskeinen työväline. Varhaiskasvattaja huolehtii omalta osaltaan ryhmävasussa sovittujen käytäntöjen toteutumisesta. Ryhmävasu on kuukausisuunnittelun, toiminnan arvioinnin ja arjen määräytymisen perusta. Ryhmävasu laaditaan kauden alussa syksyllä. Sitä arvioidaan ja sen sisältöä työstetään koko toimintakauden ajan.

2 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista sekä hyvinvointia yhdessä huoltajien kanssa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia heidän kasvatustyössään sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun. Kuusamon varhaiskasvatuksen toiminta-ajatuksen mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea perheitä heidän kasvatustehtävässään järjestämällä vaihtoehtoisia varhaiskasvatuspalveluja ja tarjoamalla lapsen kehitystä ja vanhempien kasvatustehtävää tukevaa toimintaa yhdessä eri tahojen kanssa. Huoltajille järjestetään mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja järjestämiseen.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Varhaiskasvatuksen järjestämistä säättäviä lakeja ovat varhaiskasvatustalaki, laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta sekä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaki. Varhaiskasvatustalain tavoitteet ohjaavat kaikkea varhaiskasvatuksen toimintaa (tavoitteet tämän asiakirjan takakannessa). Varhaiskasvatuksessa noudatetaan varhaiskasvatustalain mukaisia valtakunnallisia perusteita. Lapsella on oikeus saada varhaiskasvatussuunnitelman mukaista kasvatusta ja opetusta sekä oikea-aikaista ja riittävää tukea sitä tarvitessaan.

Varhaiskasvatusta järjestettäessä otetaan huomioon henkilöstön määrään ja kelpoisuuteen liittyvät säännökset sekä muun muassa turvallisuuteen ja työsuojeluun liittyvät säännökset, henkilötietojen käyttöä, julkisuutta ja yksityisyyden suoja koskevat säännökset, tekijänoikeussäännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat määräykset.

Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös velvoitteita, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Niitä ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n lapsen oikeussopimus, YK:n yleissopi-

mus vammaisten lasten oikeuksista, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä YK:n kestävä kehityksen tavoitteet.

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Kuusamossa varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa ja ryhmäperhepäiväkodeissa sekä tarvittaessa esiopetuksen yhteydessä. Varhaiskasvatus voi olla joko kunnallista tai kunnan, aluehallintoviraston ja Valviran valvomaa yksityistä varhaiskasvatusta.

Päiväkotien ryhmämuotoista varhaiskasvatusta järjestettäessä huomioidaan lasten ikä, sisarusuhteet ja mahdolliset tuen tarpeet. Ryhmien koossa ja henkilöstörakenteessa noudatetaan varhaiskasvatuslakia ja -asetusta. Paikallisella päätöksellä aikuisen ja lasten suhdeluku yli 3-vuotiaiden ryhmissä on 1:7. Lapsiryhmiä jakamalla ja pienryhmätoiminnalla edistetään lasten yksilöllistä hoitoa, kasvatusta ja opetusta.

Varhaiskasvatuksen opettajat ja sosionomit sekä lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä. Kokonaisvastuu lapsiryhmän toiminnan suunnittelun tavoitteellisuudesta, toiminnan toteutuksesta, arvioinnista ja kehittämisestä sekä yhteistyöstä on varhaiskasvatuksen opettajilla.

Vuorohoitoa järjestetään tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi.

Perhepäivähoitoa järjestetään Kuusamossa perhepäivähoitajan omassa kodissa tai ryhmäperhepäivähoitona. Omassa kodissaan työskentelevä perhepäivähoitaja vastaa oman ryhmänsä toiminnasta. Ryhmäperhepäivähoidossa päävastuu varhaiskasvatuksen toteuttamisesta on ryhmän lastenhoitajalla.

Kuusamossa järjestetään mahdollisuuksien mukaan avointa varhaiskasvatustoimintaa 0-5-vuotiaille sekä kesäisin leikki- tai kerhotoimintaa 4-8-vuotiaille lapsille.

Johtaminen tukee kaikkien varhaiskasvatusmuotojen toiminnan suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä. Tiimijohtamisella, yhteisillä työryhmillä, koulutuksilla ja tapahtumilla edistetään eri varhaiskasvatusmuotojen keskinäistä yhteistyötä ja osaamisen kehittämistä.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatuksen tavoitteisiin sisältyy koulutuksellinen tasa-arvon ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaaminen. Varhaislapsuus on intensiivistä kehityksen ja oppimisen aikaa. Keskeiset kehitykselliset muutokset tapahtuvat jo ennen kouluikää. Siksi se, mitä lasten elämässä tapahtuu tuona aikana, on merkityksellistä sekä lapsen senhetkisen että tulevan elämän kannalta.

Varhaiskasvatus on kiinteä osa kasvatus- ja koulutusjärjestelmää ja muodostaa yhdessä esiopetuksen ja perusopetuksen kanssa lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle.

Monialainen yhteistyö kasvun ja oppimisen polulla luo edellytykset sille, että lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen etenee joustavasti hänen omien tarpeidensa pohjalta. Erityisen tärkeää yhteistyö ja

tiedonsiirto ovat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen nivelvaiheessa sekä lapsen elämässä tapahtuvissa muutostilanteissa.

Lasten hyvinvoinnin sekä kasvun, kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi siirtymävaiheet kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana ja varhaiskasvatuksesta esiopetukseen suunnitellaan ja niitä arvioidaan. Siirtymäkäytänteet kuvataan tarkemmin luvussa 3.3.

2.4 Varhaiskasvatuksen arvoperusta

Varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin sekä muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Keskeisenä lähtökohtana on lapsuuden arvostaminen ihmisen ainutkertaisena elämänvaiheena.

Kuviossa 2 on esitetty Kuusamon varhaiskasvatuksen arvot.

Kuvio 2. Varhaiskasvatuksen arvot Kuusamossa

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen mukaan lapsen maailmankuva rakentuu hänen aikaisempiin kokemuksiinsa, käsityksiinsä ja tietoihinsa. Lapsella on aktiivinen rooli uuden tiedon rakentajana, mikä tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten lasten, varhaiskasvatusyhteisön aikuisten ja ympäristön kanssa. Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuritaustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen sekä taiteen eri alueisiin liittyvä itseilmaisu ovat lapsen maailmassa ominaisia tapoja ajatella ja toimia. Luottamuksellisessa ja positiivisessa ilmapiirissä toimiessaan lapsi kokee oppimisen iloa.

Oppimisessa painottuu sosiaalisuus, vuorovaikutuksellisuus ja yhteistoiminnallisuus. Yhteistoiminnallinen oppiminen on työtapa, jossa pienryhmissä toimimalla pyritään yhteiseen päämäärään. Työtapa kehittää lasten yhteistyötä, sosiaalisia taitoja sekä vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja.

Lapsen kasvun ja oppimisen kannalta on tärkeää huomioida lapsen sen hetkinen ja tuleva herkkyyskausi. Herkkyyskausien aikana lapsi osoittaa mielenkiintoa uusista asioista kohtaan ja oppiminen on luontevaa ja mielekästä. Sensitiivinen, eli lapsen tunnemaailmaa ymmärtämään pyrkivä, kasvattaja havaitsee lapsen herkkyyskaudet, kannustaa lasta kehityksen ja ikätason mukaiseen toimintaan sekä tukee lapsen itsetuntoa. Kokemuksellinen, toiminnallinen ja tutkiva oppiminen sekä mahdollisuus tarkastella asioita leikin kautta ovat varhaiskasvatuksessa keskeisiä toimintatapoja.

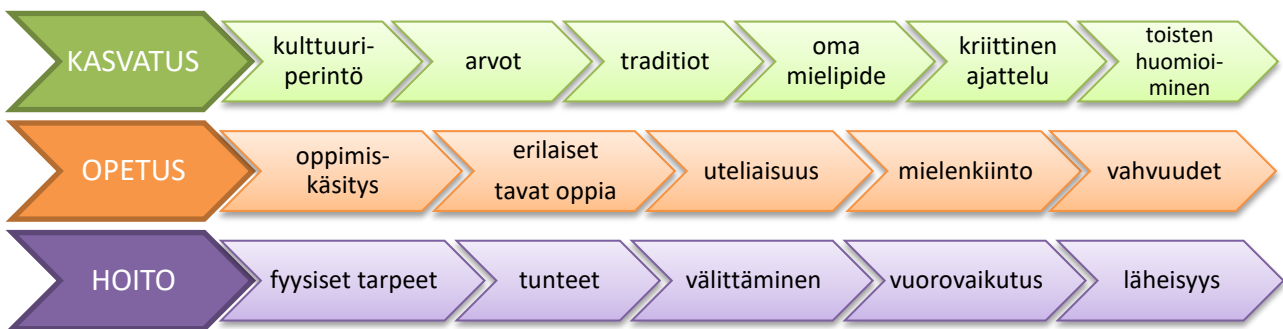

Lapsella on oppimisessa aktiivinen rooli, oppiminen tapahtuu kokemusten ja tutkimisen kautta.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä sitä, että henkilöstöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa. Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudet sisältöineen on kuvattu oheisessa kuviossa.

Kuvio 3. Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

2.7 Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa

Laaja-alainen osaaminen on tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostama kokonaisuus, joka alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Siihen kuuluu myös kyky käyttää tietoja ja taitoja kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla.

Kuviossa 4 kuvataan Kuusamon varhaiskasvatuksen laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ja sisällöt.

Ajattelun ja oppimisen taitojen kehittyminen

- ihmettely, kriittinen ajattelu, oivaltaminen ja oppimisen ilo
- leikki, mielikuvitus ja luovuus
- reagoiminen lapsen aloitteisiin
- lapsen tukeminen, rohkaiseminen ja lapsen kanssa iloitseminen
- toisten kannustaminen ja sinnikkyyks
- tarkkaavaisuuden ylläpitäminen

Kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun tukeminen

- ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin tutustuminen
- vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen tukeminen
- tunteiden harjoittelu, mm. empatia, pettymysten sietäminen
- ystävällisyyden kannustaminen
- hyvien tapojen noudattaminen

Itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen vahvistaminen

- itsenäisyyden ja omatoimisuuden tukeminen
- myönteinen suhtautuminen tulevaisuuteen
- vastuulliseen ja turvalliseen toimintaan ohjaaminen
- hyvinvointia edistävien asioiden käsittely, mm. lepo, ravinto, liikunta, mieli
- tunteiden havaitseminen, tiedostaminen ja nimeäminen

Monilukutaidon kehittämisen sekä tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen edistäminen

- asioiden ja esineiden nimeäminen ja käsitteiden opettelu
- tekstien ja viestien tutkimiseen, käyttämiseen ja tuottamiseen innostaminen
- aikuisen malli ja rikas tekstiympäristö
- lasten tuottama kulttuuri ja lastenkulttuuri
- välineisiin, peleihin ja sovelluksiin tutustuminen
- digitaalisen dokumentoinnin hyödyntäminen toiminnassa

Osallistumisen ja vaikuttamisen taitojen tukeminen

- lapsen kuulluksi tuleminen ja osallisuus
- lapsen osallistumis- ja vaikuttamistaitojen tukeminen
- oma-alotteisuuteen kannustaminen
- ymmärrys sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkityksestä

Kuvio 4. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ja sisällöt

Pelit ja lelut ovat lasten saatavilla, mikä tukee lasten oma-alotteisuutta.

3 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa:

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa.

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyviksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa mm. vasu- keskustelujen, palautekyselyiden ja vanhempainiltojen kautta.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Kuvio 5. Toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja sisällöt

Kuusamon kaupunkistrategian mukaisesti yksi kaupungin menestystekijä on suvaitsevainen ja hyväksyvä ilmapiiri sekä siihen liittyen kiusaamisen nollatoleranssi. Kiusaamiselta suojaamiseen halutaankin kuusamolaisessa varhaiskasvatuksessa kiinnittää erityistä huomiota.

Kiusaamiselta suojaaminen

Turvallisen ja hyväksyvän ilmapiirin luominen on varhaiskasvatuksen henkilökunnan tehtävä. Hyvän yhteishengen ylläpitäminen ja keskinäinen tuki muodostavat kasvatusilmapiiristä sellaisen, että kiusaamisesta on helppo kertoa ja siihen voidaan puuttua. Lapsiryhmässä kiusaamista ehkäistään satujen, kertomusten, keskusteluiden, yhteisten leikkien ja pienryhmätoiminnan kautta. Tasavertaisuuden, yhteistoiminnallisuuden ja osallisuuden periaatteet ovat tärkeitä kaikissa lapsiryhmän toiminnoissa.

Kiusaamisen ehkäiseminen on koko henkilökunnan tehtävä. Minkäänlaista kiusaamista ei tule hyväksyä. Varhaiskasvattajien on oltava herkkävaistoisia ja tarkkaavaisia; lapsen vihjeet ja kertomukset kiusaamisesta on otettava vakavasti. Myös lasten vanhemmilta tulee kysyä kiusaamiskokemuksista kasvatuskeskustelujen yhteydessä. Jokaisessa yksikössä laaditaan toimintamalli kiusaamiselta suojaamiseksi.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Oppimisympäristö käsittää fyysisen lähiympäristön, psyykkisen ilmapiirin sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen. Kasvattajien vastuu ja velvollisuus on edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista kaikissa ympäristöissä ja tilanteissa, joissa lapsen kanssa toimitaan päivän aikana.

Varhaiskasvatushenkilöstön tehtävänä on suunnitella ja luoda oppimisympäristö, jossa lapsen on mahdollista ennakoida tilanteita, tapahtumia ja aikuisten odotuksia. Pysyvät, toistuvat ja ennakoitavat asiat lisäävät lapsen turvallisuuden ja hallinnan tunnetta.

Hyvän oppimisympäristön tunnusmerkkejä ovat muuntuvuus, jatkuva havainnointi ja arviointi. Lasten osallisuus ympäristön suunnittelussa, lapselle ominaisten toimintatapojen toteutuminen, pienryhmätoiminnan mahdollistuminen, esteettömyys sekä esteettisyys ja viihtyisyys ovat elementtejä hyvälle kasvu- ja oppimisympäristölle. Henkilöstön tärkeä tehtävä on suunnittelun ja oman toimintansa avulla vähentää kiirettä, rauhattomuutta ja melua. Lapsen ajatusten, kokemusten ja taitojen syntyminen vaatii aikaa ja rauhaa. Kiireetön ja rauhallinen ilmapiiri edistää koko yhteisön hyvinvointia. Ympäristön turvallisuus on kaiken perusta. Ympäristöllä voidaan vaikuttaa kannustavasti lapsen omatoimisuuteen.

HYVÄ FYYSINEN YMPÄRISTÖ

- * Lapselle ominaiset tavat toimia toteutuvat.
- * Lapsen mielenkiinto, uteliaisuus ja innostus kokeilemiseen ja oppimiseen herää.
- * Leikki ja muu toiminta voidaan eriyttää pienempiin ryhmiin. Lapsella on tilaa leikkiin ja rauhoittumiseen.
- * Lasten leikin kehitysvaiheet on otettu huomioon leikkiympäristössä.
 - * Lapsen osallisuus sekä suunnitteluun että arviointiin mahdollistuu.
- * Sisä- ja ulkotilojen välineistö on rikas, monipuolinen ja lasta leikkimään ja tutkimiseen houkutteleva ja innostava.
 - * Välineistö on lasten käytössä.
- * Hyödynnetään lähiympäristöä, luontoa ja vuodenaikojen vaihtelua.

HYVÄ PSYKKINEN YMPÄRISTÖ

- * Lapsille puhutaan myönteiseen äänensävyyn ja otetaan katsekontakti.
 - * Kuunnellaan ja tunnustetaan lapsen huolenaiheita ja vastataan niihin lämpimästi.
- * Lasten erilaisuus tunnustetaan, otetaan huomioon ja hyväksytään.
 - * Lapsille osoitetaan lämpöä ja kiintymystä.
- * Lapset saavat lohtua ja pääsevät syliin sitä tarvitessaan.
- * Lasten mielipiteitä, kysymyksiä ja toiminta-aloitteita kuunnellaan ja niihin vastataan.
 - * Lasten itsetuntoa tuetaan kehumalla, rohkaisemalla ja tarjoamalla onnistumisen mahdollisuuksia.
- * Kasvattajat arvostavat arjen kaikkia tilanteita lasten oppimisen ja hyvinvoinnin kannalta tärkeinä tilanteina ja toimivat niissä lasten oppimista ja hyvinvointia edistäen.

HYVÄ SOSIAALINEN YMPÄRISTÖ

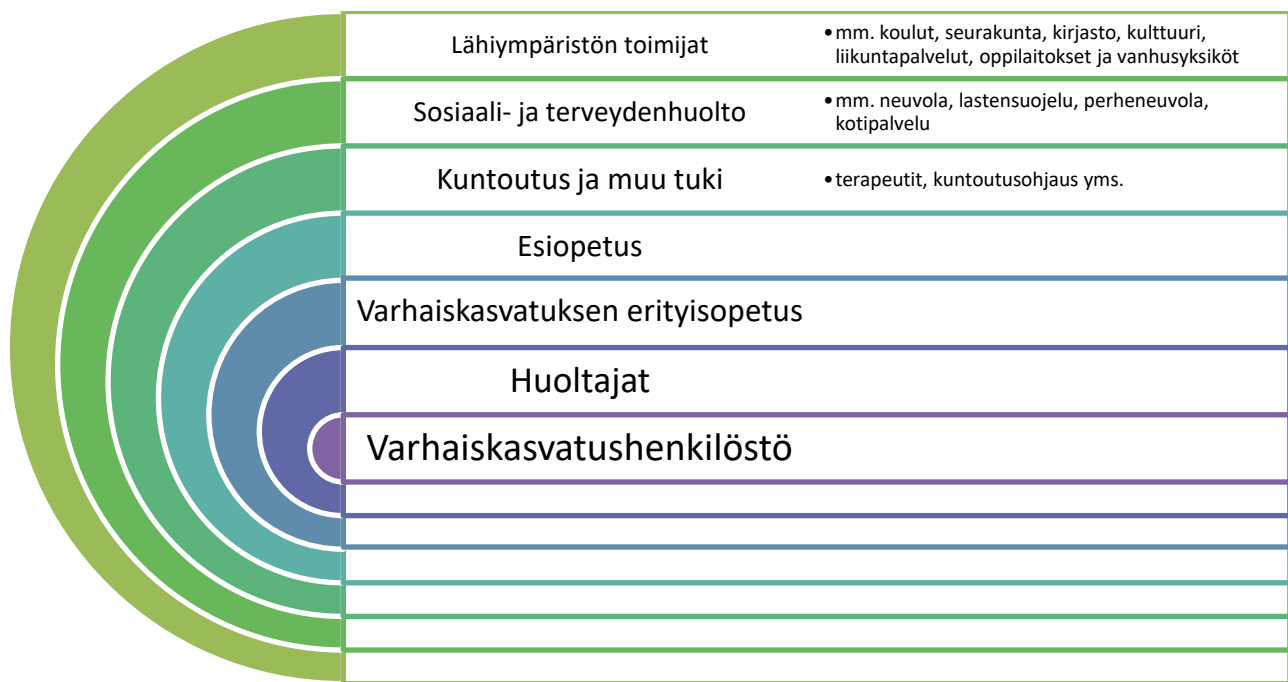
- * Kasvattajien keskinäinen vuorovaikutus on hyväksyvää, positiivista ja toimii mallina lapsille.
- * Kasvattajat edistävät hyvän ilmapiirin syntymistä ja luovat lapsille mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta.
- * Kasvattajat vaalivat lasten ystävyysuhteiden rakentumista ja jatkuvuutta.
- * Lasten keskinäisiä sosiaalisia suhteita tuetaan.
- * Henkilöstön ja vanhempien vuorovaikutus on arvostavaa ja avointa ja vanhemmat nähdään tärkeänä osana sosiaalista yhteisöä.
- * Erilaisia mielipiteitä kuunnellaan ja kunnioitetaan ja niistä keskustellaan rakentavasti.

Varhaiskasvatusympäristön arviointi (lähde: Ediva)

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on omalta osaltaan mahdollistaa hyvä ja turvallinen lapsuus yhteistyössä perheen sekä muiden yhteistyötahojen kanssa. Yhteistyön tavoitteena on yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen.

Yhteistyötä tehdään oman toimialan kesken sekä muiden toimialojen ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Oheisessa kuviossa on esitetty Kuusamon varhaiskasvatuksen keskeisimmät yhteistyötahot.

Kuvio 6. Varhaiskasvatuksen keskeisimmät yhteistyötahot

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö ja siirtymävaihe kotoa varhaiskasvatukseen

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa ja se edellyttää henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyö on luottamuksen rakentamista yhdessä huoltajien, lapsen ja kasvatushenkilöstön kesken. Tämä edellyttää huoltajien ja henkilöstön keskinäistä ymmärrystä, tukemista ja avointa vuoropuhelua. Yhteistyön lähtökohtana on lapsi ja hänen kokemusmaailmansa. Huoltajat opastavat henkilöstöä oman lapsensa lapsuuden polulle: heillä on ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu ja he ovat lapsensa asiantuntijoita.

Yhteistyössä on tärkeää, että huoltajat ja henkilöstö sitoutuvat toimimaan yhdessä, tasavertaisina sekä toisiaan kunnioittaen. Perheiden ja lasten aito kuuleminen, mielipiteiden arvostaminen ja huomioiminen tukevat vuorovaikutuksen onnistumista. Yhteistyö rakentuu pienistä palasista tukea antavaksi kokonaisuudeksi.

Yhteistyö on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa varhaiskasvatustyöntekijää tai aloittaessa esiopetuksen.

Yhteistyö vaatii jatkuvaa arjen työtä; se on prosessi, asenne ja olemisen tila. Kuusamolaisessa varhaiskasvatuksessa toteutetaan yhteistyötä ja huoltajien osallisuutta muun muassa seuraavin arkityön menetelmin:

- Ennen varhaiskasvatuksen aloitusta perheillä on mahdollisuus tutustumiskäynteihin ja keskusteluihin lapselle nimetyn vastuukasvattajan kanssa. Tutustumiskäynnit aloituskeskusteluineen ovat pohjana yhteistyölle.
- Tavoitteena on, että vastuukasvattaja vastaanottaa lapsen ja perheen, tutustuu heihin sekä tutustuttaa perheen käytännön asioihin. Vastuukasvattaja on lapselle turvallinen aikuinen, joka luo vahvimman vuorovaikutussuhteen lapseen ja perheeseen varhaiskasvatuksen alkuvaiheessa. Vastuukasvattaja toimii myös ”siltana” ryhmän toisiin aikuisiin ja lapsiin perehdyttäessä uuteen ympäristöön. Lähtökohtana on lapsen perusturvallisuudesta huolehtiminen ja luottamuksellinen yhteistyö.
- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa sovitaan yhteistyökäytännöistä perheen yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden mukaisesti.
- Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi.
- Huoltajat pidetään ajan tasalla oman lapsensa kehityksestä ja varhaiskasvatuksen toiminnasta päivittäisten keskustelujen avulla.
- Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu, kun suunnitellaan ja toteutetaan lasten kehityksen ja oppimisen tukea. Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.
- Yksikkökohtaisesti järjestetään vanhempainiltoja ja muita yhteisiä tapahtumia.
- Lasten huoltajilla on mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä.
- Lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi Kuusamossa toimitaan Lapset puheeksi -menetelmän periaatteiden mukaisesti (ks. kappale Monialainen yhteistyö).

Yhteistyötä tehdään erilaisten tapahtumien ja projektien muodossa.

Siirtymävaiheet varhaiskasvatuksen aikana

Lapsen vaihtaessa varhaiskasvatusryhmästä toiseen, varhaiskasvatusyksiköstä toiseen tai, jos hän käyttää varahoitoa tai kahta eri varhaiskasvatuspaikkaa, on tärkeää siirtää riittävä tieto lapsen kehityksen ja oppimisen näkökulmasta.

Lapsen muuttaessa eri paikkakunnalle, hänen asiakirjansa siirtyvät pyydettyä viranomaiselta viranomaiselle. Muussa tapauksessa ne arkistoidaan. Huoltajat voivat halutessaan pyytää kopion lapsensa varhaiskasvatussuunnitelmasta.

Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä on oikeus salassapitovelvollisuuden estämättä saada toisiltaan ja luovuttaa toisille sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen toteuttamisen kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen.

Tietoa siirretään lapsen varhaiskasvatussuunnitelman välityksellä. Tietoa voidaan siirtää myös tiedonsiirtolomakkeiden, palaverien, keskusteluiden, puheluiden ja tutustumiskäyntien avulla.

Nivelvaihe esiopetukseen

Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukevan jatkumon. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on omalta osaltaan mahdollistaa hyvä ja turvallinen lapsuus yhteistyössä perheen ja muiden tahojen kanssa.

Nivelvaiheessa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen kiinnitetään huomiota yhteistyöhön ja tiedon siirtymiseen. Varhaiskasvatuksen työntekijä ja huoltaja käyvät keväällä ennen esiopetuksen tutustumispäivää lapsesta keskustelun, jonka yhteydessä täytetään tiedonsiirtolomake varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Huoltajat toimittavat lomakkeen esiopetusyksikköön tutustumispäivänä. Myöhemmin keväällä tai kesällä esiopetukseen siirtyy myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Nämä asiakirjat toimivat pohjana esiopetuksen oppimissuunnitelmalle. Tarvittaessa pidetään varhaiskasvatuksen erityisopettajan järjestämiä tiedonsiirtopalavereita.

Monialainen yhteistyö

Varhaiskasvatuksen monialainen yhteistyö on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Yhteistyön tarkoituksena on edistää ja vahvistaa monialaisen tiedon hyödyntämistä lasten kanssa toimittaessa. Yhteistyön välineenä käytettäviä lomakkeita ja malleja päivitetään aika ajoin.

Verkostoyhteistyö toteutuu sekä lapsen kehityksen seurannassa, lapsen tarvitseman tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa että työntekijöiden välisessä konsultaatiossa. Yhteistyön kautta lapsen kokonaisvaltainen kehitys tulee näkyväksi sekä huoltajille että työntekijöille. Monialainen yhteistyö tapahtuu aina vanhempien luvalla.

Varhaiskasvatuksen yhteistyö painottuu eri toimijoiden kesken. Neuvolan kanssa yhteistyö toteutuu kaikkien leikki-ikäisten lasten määräaikaisina terveystarkastuksina. Kuusamossa vanhemmat ja lapsen vastuukasvattaja varhaiskasvatuksessa täyttävät yhdessä 4-vuotiaan lapsen kehityksen seurantalomakkeen, joka käsitellään 4-vuotistarkastuksen yhteydessä neuvolassa. Lisäksi Kuusamossa kokoontuu säännöllisin väliajoin monialainen neuvolatyöryhmä, jossa tarvittaessa ja vanhempien kirjallisella luvalla käsitellään eri-ikäisten lasten mahdollisia jatkotutkimuksia ja terapiota.

Kuusamon kaupungissa käytetään THL:n kehittämää Lapset puheeksi -toimintamallia, johon sisältyy Lapset puheeksi -keskustelu huoltajan ja varhaiskasvattajan kesken. Menetelmän tavoitteena on rakentaa lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa arkea kotona, varhaiskasvatuksessa ja vapaa-ajalla. Lapset puheeksi -keskustelu käydään, kun lapsi on 2-vuotias sekä erilaisissa lapsen elämään liittyvissä muutostilanteissa. Tarvittaessa järjestetään Lapset puheeksi -neuvonpito. Huoltajat päättävät, ketkä osallistuvat neuvonpitoon. Kuusamon varhaiskasvatushenkilöstöä on koulutettu ja koulutetaan Lapset puheeksi -menetelmän käyttöön.

Sosiaalihuoltolain mukaan perhettä ja lasten kasvua tulee tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Perheellä on mahdollisuus saada tai pyytää tarvittaessa sosiaalipalveluja (kotipalvelu, tukiperhe, perheneuvola) kasvatustehtävänsä tueksi. Palvelujen tarjoamisen yhteydessä on mahdollista tehdä palvelutarpeen arviointi. Jos lapsi on sosiaalihuoltolain perusteella erityistä tukea tarvitseva, palvelutarpeen arvioinnin tekee sosiaalityöntekijä yhteistyössä vanhempien kanssa tehdyn pyynnön perusteella.

Jos lapsen kasvusta, kehityksestä tai huolenpidosta nousee erityinen huoli, varhaiskasvattajan velvollisuus on tehdä lastensuojeluilmoitus. Myös tässä tilanteessa on mahdollista tehdä pyyntö lastensuojelutarpeen arvioinnista yhteistyössä vanhempien kanssa. Jos vanhemmat eivät ole suostuvaisia yhteiseen pyyntöön, varhaiskasvattajan tulee lastensuojelulain mukaan tehdä lastensuojeluilmoitus.

Kuusamon varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyöhön on rakennettu toimintamalli, jota sovelletaan, kun kyseessä on varhaiskasvatus lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Mallissa painottuvat ennaltaehkäisevä työ, selkeä vastuun- ja tehtävien jakaminen toimijoiden kesken ja sujuva tiedonsiirto. Monialaisen keskustelun pohjalta laaditaan suunnitelma siitä, mitä varhaiskasvatukselta odotetaan kyseisen lapsen ja perheen kohdalla. Keskusteluun osallistuvat lapsen vanhemmat, varhaiskasvatuksen työntekijä ja sosiaalityöntekijä sekä mahdolliset muut toimijat kuten varhaiskasvatuksen erityisopettaja tai terveydenhoitaja. Malli tukee aikuisten yhteisvastuullista huolenpitoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.

Perheneuvola palvelee etsittäessä ratkaisuja lapsen ja nuoren kehitykseen ja kasvatukseen, vanhemmuuteen tai parisuhteeseen liittyviin pulmiin. Vanhemmat voivat varata ajan perheneuvolaan itse tai lähete voidaan tehdä yhdessä varhaiskasvattajan kanssa.

4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteutumista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 7). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 7. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen työmenetelmä varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä. Kyseessä on varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun pohjana toimiva jatkuva prosessi. Dokumentoinnin tarkoituksena on turvata lapsilähtöinen toiminta varhaiskasvatuksessa. Esimerkiksi oppimisympäristöjä, toiminnan tavoitteita, sisältö-

jä ja menetelmiä sekä työtapoja voidaan jatkuvasti muokata vastaamaan lasten tarpeita ja kiinnostuksen kohteita. Pedagogisten dokumenttien ja havaintojen tarkastelu antaa pohjaa pedagogisen toiminnan arvioinnin lisäksi myös henkilöstön toiminnan itsearviointiin.

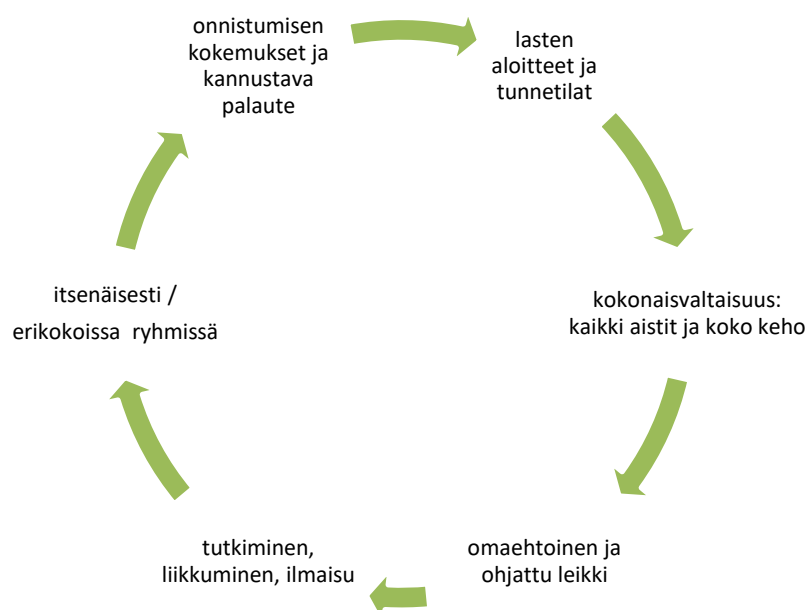
Pedagoginen dokumentointi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi valokuvia, piirustuksia ja henkilöstön havaintoja lapsista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa tätä prosessia. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saadaan monipuolisesti ja konkreettisesti tietoa lapsen sen hetkisestä elämästä, kehityksestä, ajattelusta, oppimisesta sekä lapsiryhmän toiminnasta ja keskinäisistä suhteista. Myös lapsen kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyviksi. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lapset ja huoltajat pääsevät osallisiksi toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen.

Suunnitelmallisen pedagogisen dokumentoinnin avulla varhaiskasvatuksen henkilöstön tavoitteena on oppia tuntemaan lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välistä vuorovaikutusta.

4.3 Monipuoliset työtavat

Varhaiskasvatuksessa ohjattu ja lasten omaehtoinen leikki sekä havainnolliset, lasten aktiivisuutta ja luovuutta edistävät työtavat ovat olennainen osa toimintaa. Työtapojen valinnassa korostuu kokemuksellisuus ja toiminnallisuus. Varhaiskasvatuksessa työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde.

Työtavat valitaan ja niitä käytetään tarkoituksenmukaisesti huomioiden lapset yksilöinä ja ryhmänä. Lapset otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun ja työtapojen valintaan. Varhaiskasvatustyöskentelystä tulee löytyä riittävästi leikkiin ja opetteluun soveltuvia materiaaleja ja välineitä. Myös eriyttäminen mahdollistuu luontevasti valitsemalla sopivat työtavat. Työskentelyn tavoitteena on tukea lasten myönteisen itsetunnon kehittymistä – toisin sanoen on tärkeää luoda onnistumisen kokemuksia ja antaa kannustavaa palautetta. Työtapoja valitessa huomioidaan seuraavia seikkoja (kuvio 8):

Kuvio 8. Työtavan valinnassa huomioitavaa

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on jokapäiväinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää.

Leikkiessään lapsi on aktiivinen toimija, hän oppii uusia asioita ja taitoja, hahmottaa ympärillään olevaa maailmaa ja työstää kokemuksiaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Leikin avulla lapsi rakentaa käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätämään tunteitaan sekä ymmärtämään toisia. Leikin kautta lapsi omaksuu tiedostamattaan yhteisönsä sääntöjä ja sopimuksia. Yhteisöllisyys kasvaa vahvistaen positiivista ilmapiiriä.

Varhaiskasvattajan tehtävä on antaa lapsen omaehtoiselle ja ohjatulle leikille aikaa, tilaa ja mahdollisuuksia kehittyä. Kasvattajien tehtävä on muokata ja rikastuttaa leikkiympäristöä siten, että lapsella on fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallinen tila leikkiä. Leikin tukemisessa on keskeistä kyky vastata tarkoituksenmukaisesti lasten suoriin ja epäsuoriin leikkialoitteisiin. Kasvattajan läsnäolo ja osallistuminen leikkitalanteissa lisää lasten turvallisuutta ja mahdollistaa leikin ohjaamisen ja rikastuttamisen sekä konfliktitalanteiden selvittämisen. Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttavat myös kasvattajia ymmärtämään lasten leikkejä, muun muassa erilaiset pelit ja välineet tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia.

Lapsen kasvusta ja oppimisesta kasvattajat saavat tärkeää tietoa havainnoimalla ja dokumentoimalla leikkiä. Leikissä lapsi harjoittelee taitoja, joita hän on oppimassa. Havaintoja hyödynnetään leikin ja toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Dokumentoinnilla haastetaan myös kasvattajia keskustelemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa. Keskustelemalla havainnoista huoltajien kanssa voidaan edistää leikin jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytyneen pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

Kuvio 9. Varhaiskasvatuksen oppimisen alueet

Ehdytetty pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää erikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt on kuvattu oppimisen alueina. Lukujen alkuun on kirjattu varhaiskasvatuksen yhteisiä tavoitteita ja sisältöjä. Lukujen lopussa oppimisen alueet on jaettu yksityiskohtaisempiin sisältöihin sekä tuotu niihin paikallinen näkökulma.

4.5.1 Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Lapset voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä, joiden kehittyminen ja käyttäminen voi olla tilanteittain eriytynyttä. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että samanikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kielten rikas maailma

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikkely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitetietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Vuorovaikutustaidot: lapsen kuuleminen ja ymmärtäminen sekä aloitteisiin vastaaminen, non-verbaaliin viestintään reagoiminen, kommunikoimaan kannustaminen ja kuuntelemaan opetteleminen

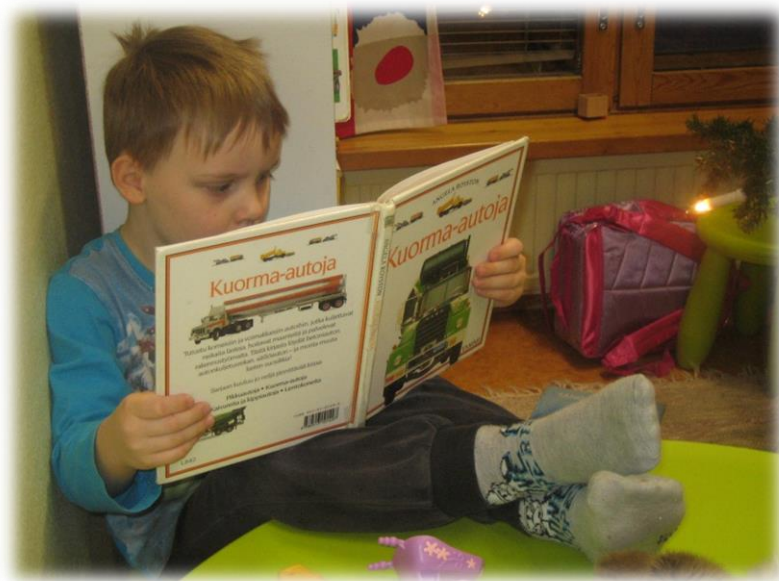
Kielen ymmärtämisen taidot: runsas kielellinen mallintaminen ja sanallistaminen, selkeä puhemalli, kuvaileva ja tarkka kieli, tarvittaessa apuvälineet esim. kuvat, esineet, tukiviittomat, tietotekniikka

Puheen tuottamisen taidot: puhumaan rohkaiseminen, äänensävyjen ja -painojen huomioiminen, lapsen haastaminen puhumaan, kuvailemaan ja kertomaan asioita

Kielen käyttötaidot: kertominen, selittäminen ja puheen vuorottelemine sekä keskustelemisen, kuuntelemisen, vastavuoroisuuden ja puheen ymmärtämisen taitojen harjoittelu

Kielellinen muisti ja sanavarasto: uusien sanojen ja käsitteiden opettelu, sanojen ja tekstien merkitysten pohdiskelu ja pyrkimys kielellisen ilmaisun monipuolisuuteen esim. lorut, laululeikit, kielellinen leikkittely

Kielitietoisuuden kehittyminen: kiinnostuksen luominen suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan, lähiympäristön eri kielten havainnointi, sanojen merkitysten, kielen muotojen ja rakenteiden tutkiskelu esim. sanat, tavut, äänteet

Oma hetki kirjan parissa.

4.5.2 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen** sekä **sanallisen** ja **kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

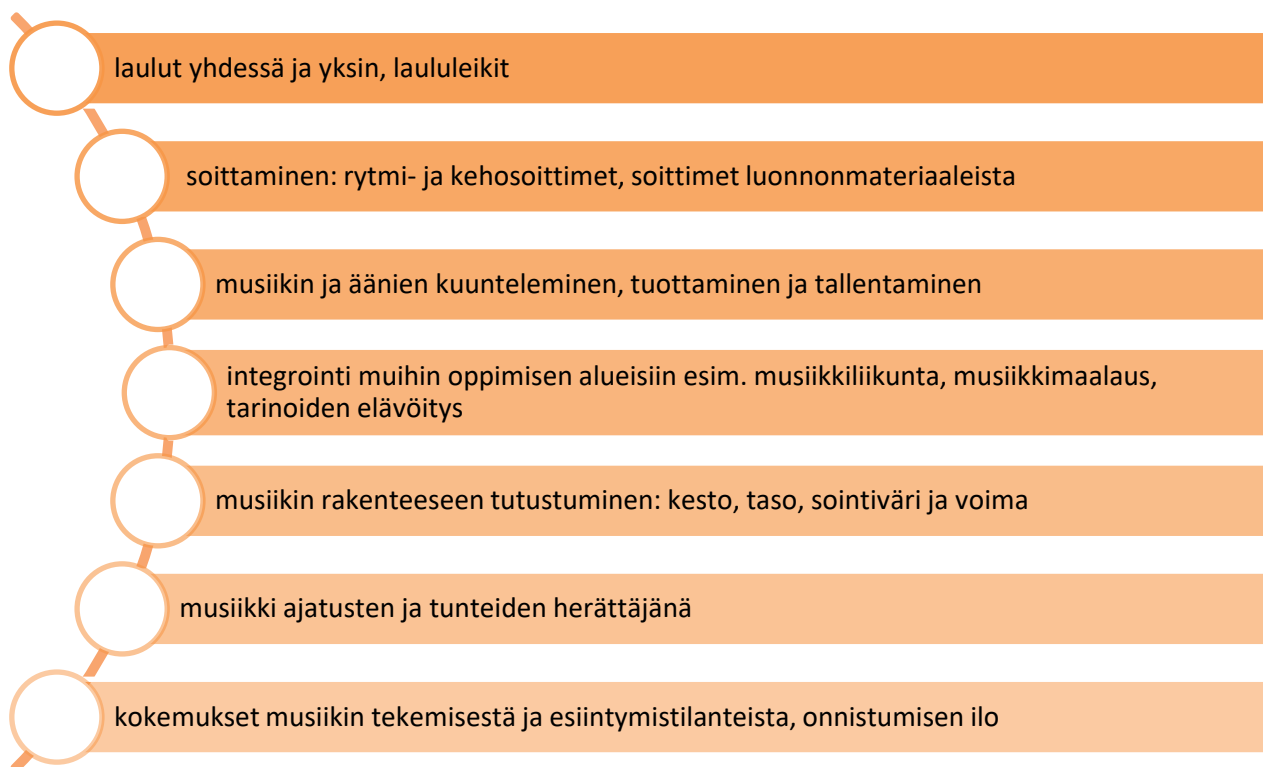
Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Musiikillinen ilmaisu

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisiä kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallinen ilmaisu

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

piirtäminen ja maalaaminen: esim. lyijykynä, puuvärit, tussit, vahavärit, hiili, vesivärit, sormivärit, pullovärit ja erilaiset maalit

askartelu: leikkaus ja liimaus

käsityöt: ompelu, painanta, pujottelu, lanka- ja kangastyöt, puutyöt (esim. naulaaminen, sahaaminen ja hiominen)

muovailu ja muotoilu: esim. muovailuvaha, erilaiset massat, hiekka ja lumi

rakentelu: legot ja muut rakenteluserjat, puu, pahvi, kankaat, luonnon- ja kierrätysmateriaalit

median hyödyntäminen: esim. kuvat, kirjat, lehdet, tietokoneet, kamera

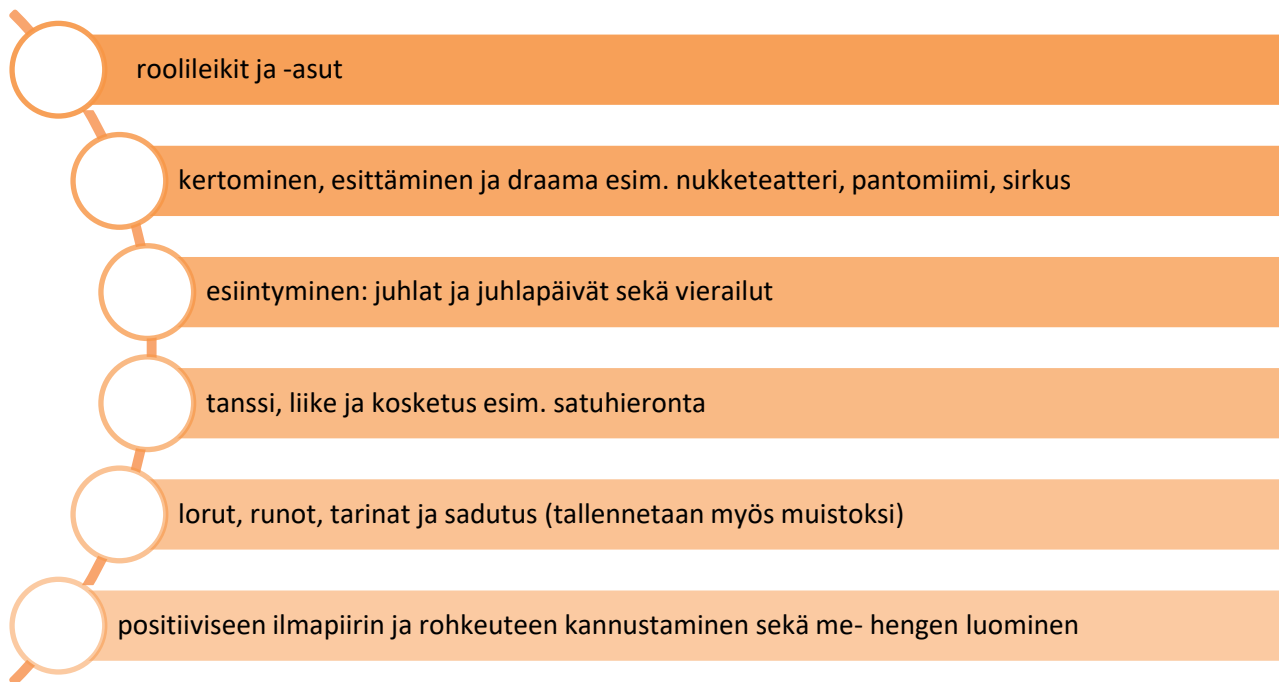
vierailut, näyttelyt, taidekuvat

Taiteiluokilla

Sanallinen ja kehollinen ilmaisu

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

*"Hiiri mittaa maailmaa,
männynneulasella.
Heinäkorrella punnitsee,
kovin mieltii, mittailee.
Järkeänsä käyttää,
isolta maailma näyttää."*

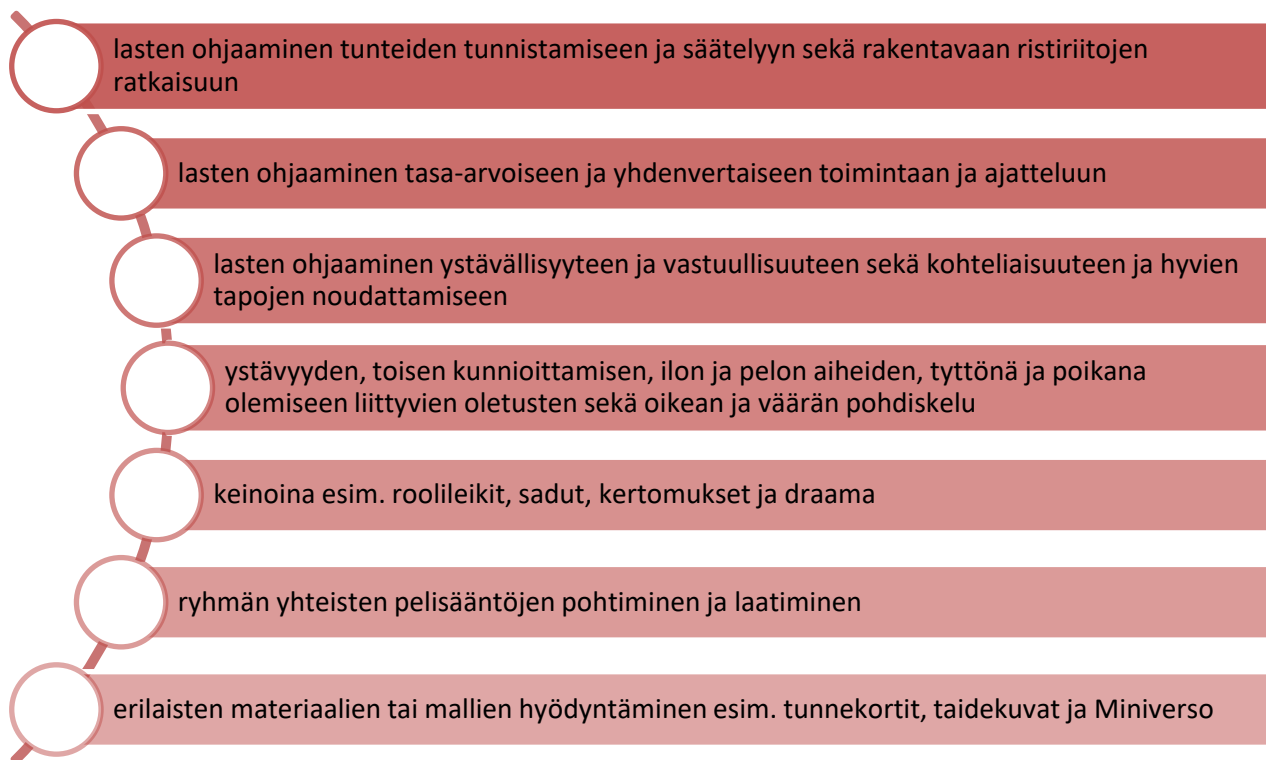

4.5.3 Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettinen ajattelu

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Katsomuskasvatus

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnotuutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

- tutustuminen lapsiryhmässä ilmeneviin uskontoihin ja katsomuksiin
- kirkkovuoden uskonnolliset tai katsomukselliset juhlat
- ajankohtaiset tapahtumat tai vierailut, esim. arkipyhäkoulut ja kirkkovierailut
- lasten ohjaaminen kunnioittamaan ja ymmärtämään erilaisia katsomuksellisia perinteitä, tapoja ja käsityksiä
- lasten esittämien elämäkysymysten pohtiminen ja ihmettely yhdessä

Kirkollisiin juhliin, kuten kasteeseen eläydytään roolileikin avulla.

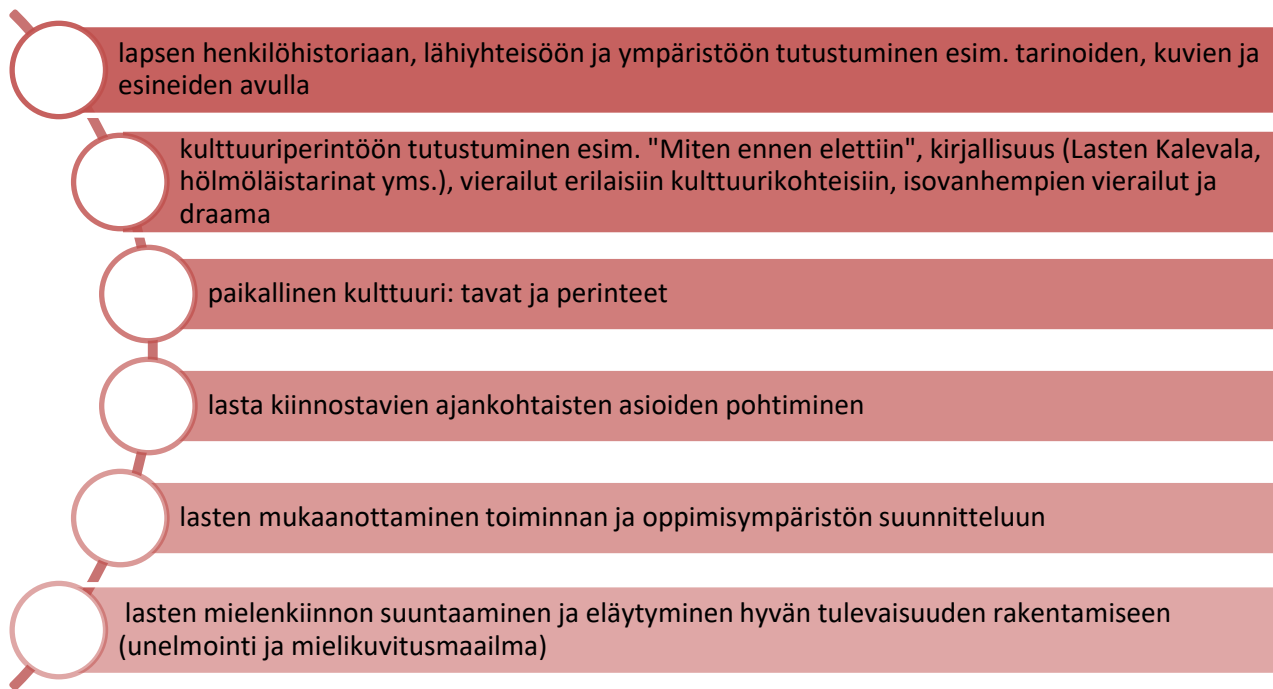
Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

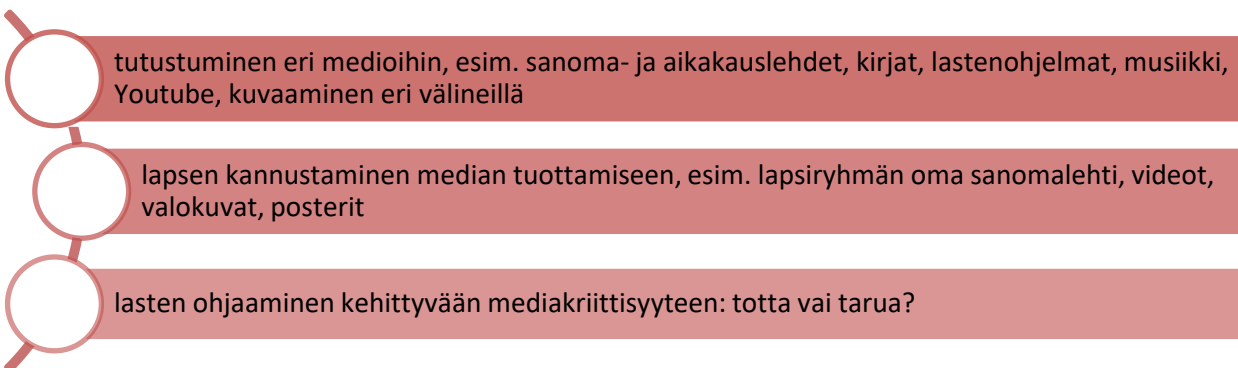
Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Mediakasvatus

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

4.5.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

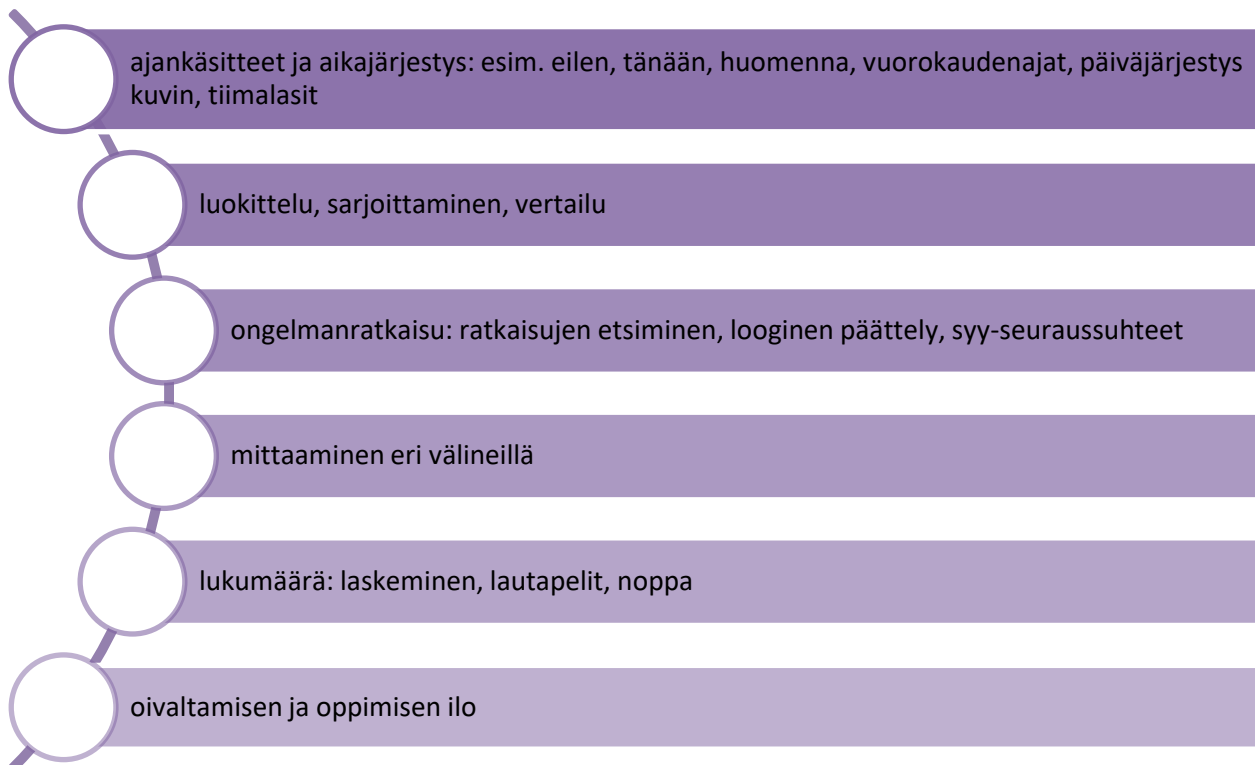
Matemaattinen ajattelu

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelun** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhderekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla. Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Varhaiskasvatuksessa matematiikan oppiminen on toiminnallista ja leikinomaista.

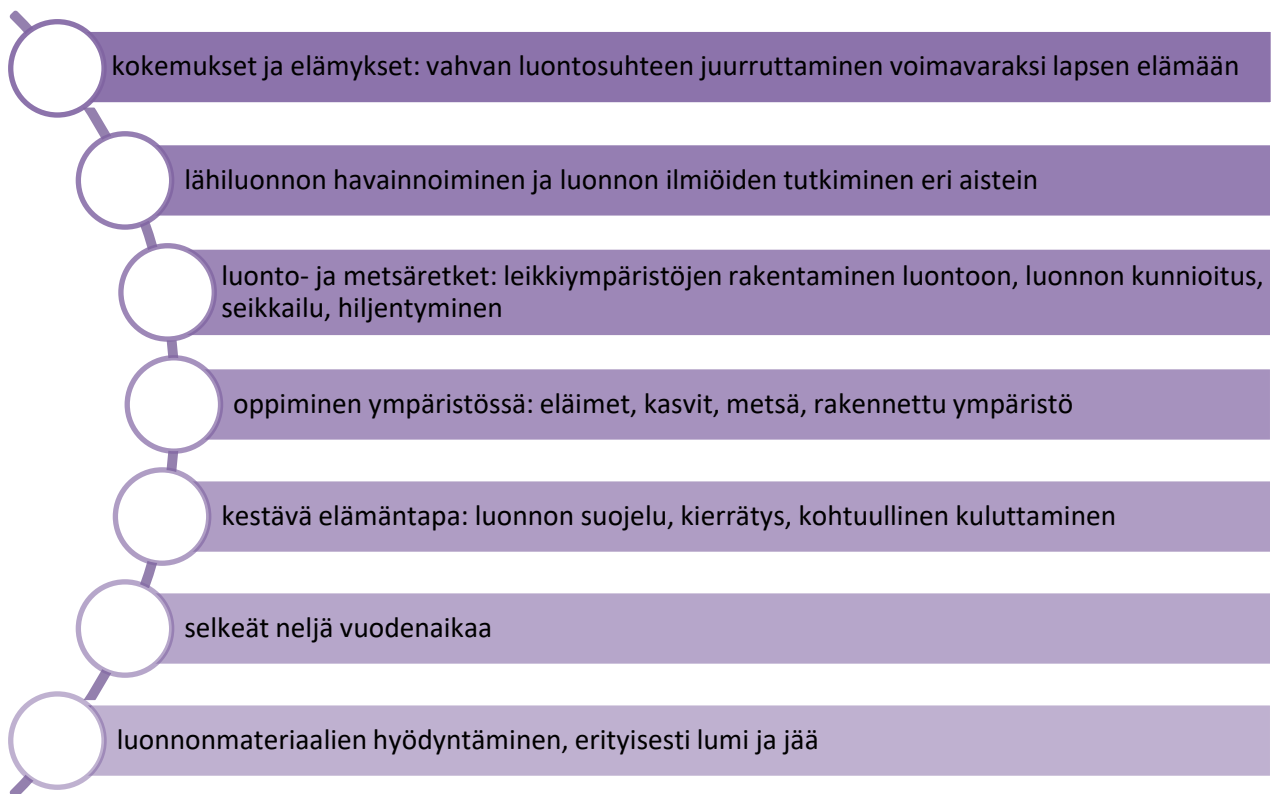

Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistaminen harjoittelemalla vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelemista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin.

Retket suuntautuvat usein lähiympäristöön, retkievät maistuvat aina.

Teknologiakasvatus

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan tietoteknologiaan laitteisiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

lasten arjessa esiintyviin teknisiin laitteisiin ja niiden toimintaperiaatteisiin tutustuminen

omakohtaiset kokemukset: projektit, rakentelu, purkaminen, laitteiden toiminnan tutkiminen

tilaa lasten omille ideoille, pohdinnoille, oivalluksille, kokeilulle ja ratkaisuille

4.5.5 Kasvan, liikun ja kehityksen

Kasvan, liikun ja kehityksen -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

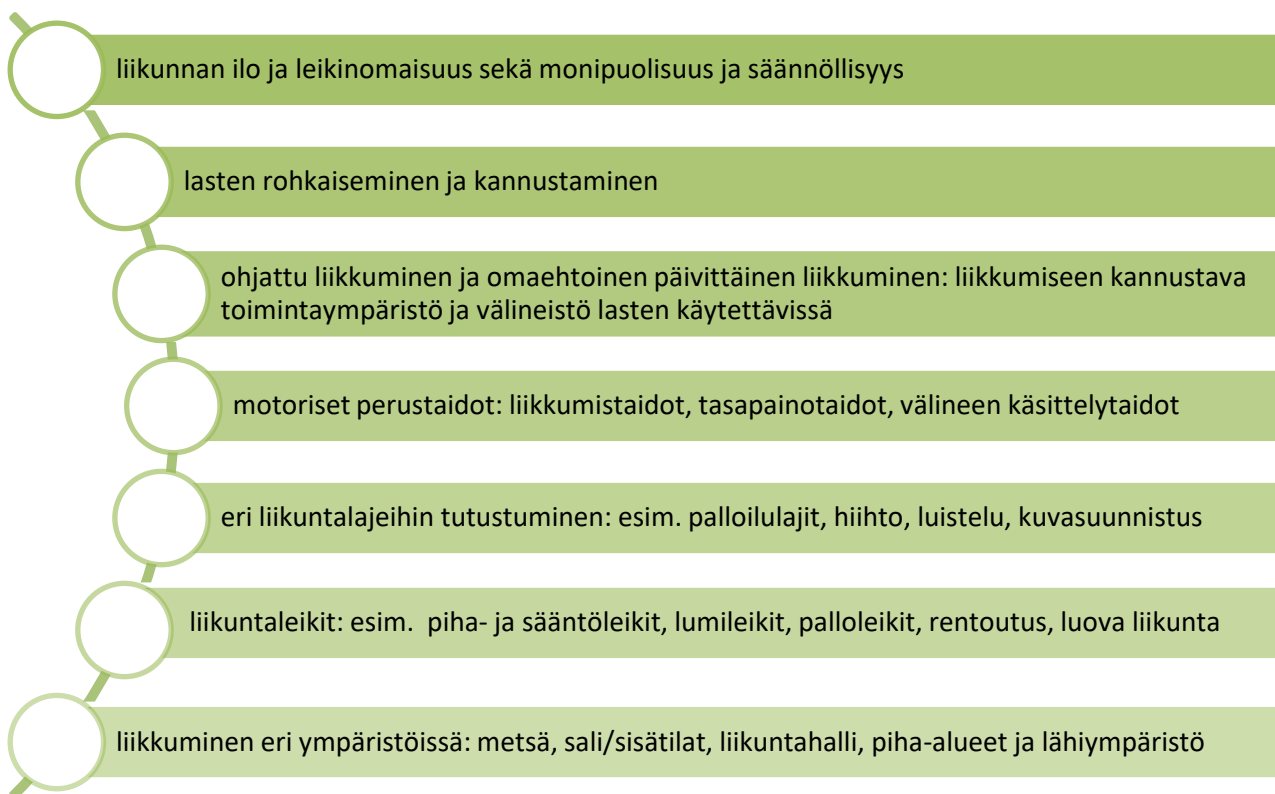
Liikunta on tärkeä osa päivittäistä ulkoilua.

Liikkuminen

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatukseen tulee olla säännöllistä, ja lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

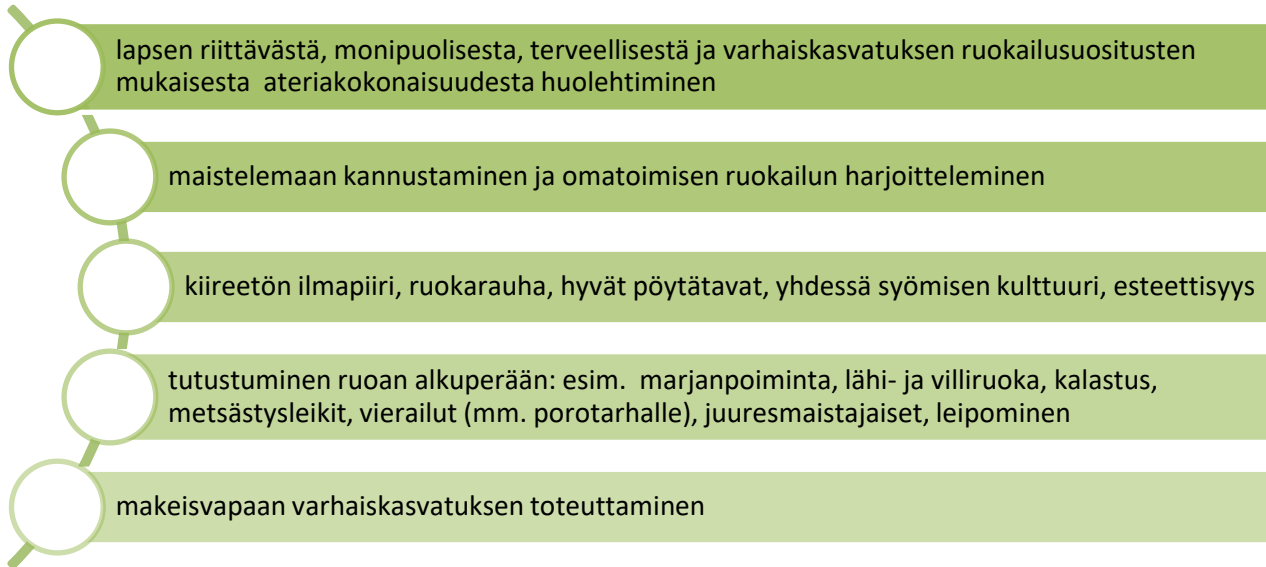
Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatus

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiirettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Paikallisten marjojen hyödyntäminen: poimitaan, maistellaan, leivotaan jne.

Terveys ja turvallisuus

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

- hyvinvointi ja terveys: esim. päivärytmi, rutiinit, levon merkitys, säänmukainen pukeutuminen, hyvien ihmissuhteiden merkitys
- hygienia: esim. käsihygieniasta huolehtiminen, WC- taitojen opettelu
- fyysinen turvallisuus: esim. pihäsäännöt, huomioliivit, "oman paikan naru", liikenneturvallisuuskasvatus lähiympäristössä, yksikkökohtaiset pelastus- ja turvallisuussuunnitelmat
- psykkinen turvallisuus: esim. lapsiryhmän omat säännöt, ryhmäkohtaiset kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmat, Lapset puheeksi -menetelmä
- materiaalien ja toimintamallien hyödyntäminen: esim. Lapsen mieli -materiaali, tunnekortit, Miniverso

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Lapsen mahdollisuus oman kulttuuri-identiteetin vahvistamiseen toisten lasten kanssa on oleellinen osa varhaiskasvatusta. Kasvattajayhteisö vastaa siitä, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi tasa-arvoisesti lapsiryhmässä eri kieli- ja kulttuuritaustat huomioiden. Lapsen oman kulttuuri-identiteetin ja äidinkielen vahvistamista korostetaan vanhempien kanssa käytävissä yhteistyökusteluissa.

Maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen kehitystä tuetaan kaikissa arjen vuorovaikutustilanteissa, joissa varhaiskasvatuksen henkilökunta ja toiset lapset toimivat kielen oppimisen mallina. Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeidensa, persoonallisuutensa ja perhe-kulttuurinsa mukaisesti.

Suomen kielen oppimisen pohjana on lapsen äidinkielen säilyminen ja kehittyminen. Yhteistyökusteluissa lasten vanhempien kanssa on mahdollisuus käyttää Monetra Oy Tulkkipalvelun kieli-palveluita.

Kuusamossa eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten varhaiskasvatus järjestetään muun varhaiskasvatuksen yhteydessä. Kotoutumista ja hyvinvoinnin edistämistä kehitetään kunnassa laaditun kotouttamisohjelman mukaisesti. Maahanmuuttajalasten varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja tavoitteet löytyvät Kuusamon kaupungin kotouttamisohjelmasta (2018-2019).

5 Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Tuen tarpeen arvioinnin pohjana ovat havainnot lapsesta eri toimintaympäristöissä. Tiivis yhteistyö huoltajien ja varhaiskasvattajien kesken on lähtökohta tuen tarpeen arvioinnissa. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Kehityksen ja oppimisen tuki on kiinteä osa laadukasta varhaiskasvatusta ja myös varhaiskasvatuksessa painotettavaa ennaltaehkäisevää, syrjäytymistä ehkäisevää ja hyvinvointia korostavaa työtettä. Tuen suunnittelun ja järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä kehitykseen ja oppimiseen liittyvät tuen tarpeet. Yhteistyö lapsen, huoltajan, varhaiskasvattajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kesken on erityisen tärkeää lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa, tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Pienen lapsen keskeiset toimintaympäristöt ovat koti ja varhaiskasvatus. Lapsen kehityksen ja oppimisen tukeminen on siten merkittävää juuri näissä ympäristöissä. Varhaiskasvatuksessa tuki järjestetään osana lapsen arkea ja päivittäistä varhaiskasvatustoimintaa yhteistyössä huoltajien kanssa.

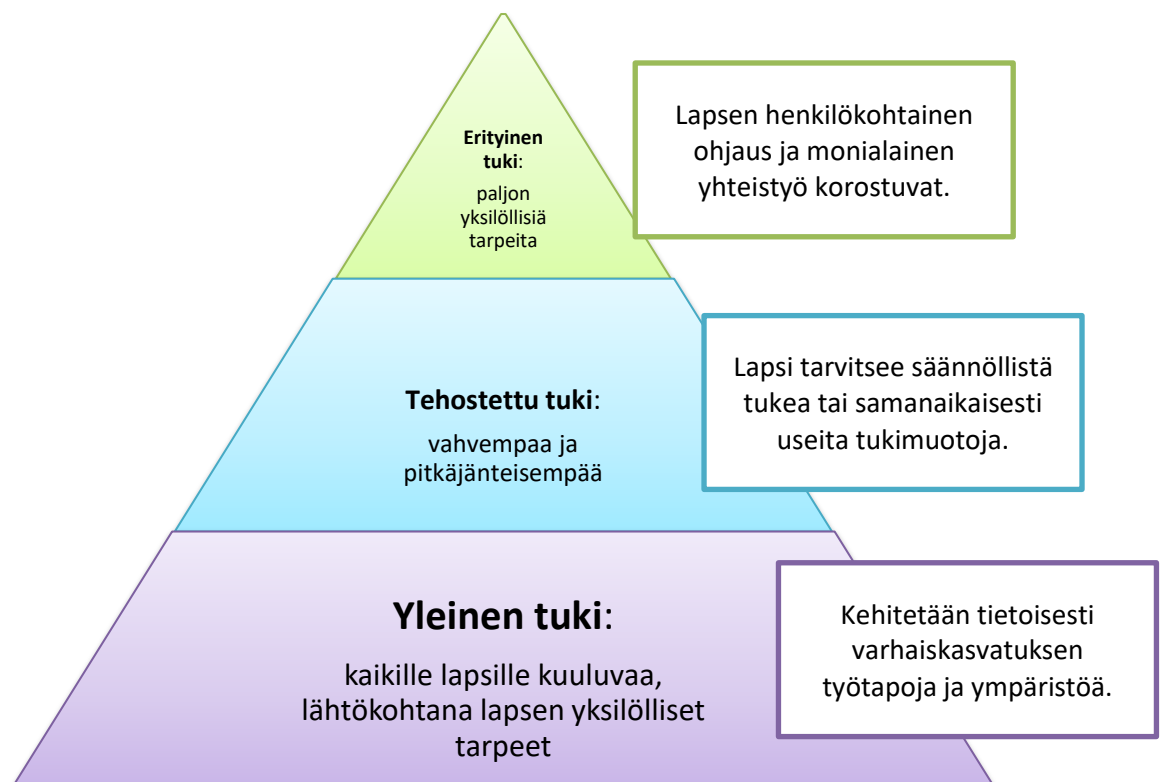
Varhaiskasvatuksessa kasvattajan tehtävänä on tukea jokaisen lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista. Jokaisella lapsella on oikeus tulla hyväksytyksi omana itsenään ja ryhmän jäsenenä. Lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä tuetaan kannustamalla häntä ja antamalla mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin.

Kehityksen ja oppimisen tuki on ensisijaisesti lapsen perusosaamisen vahvistamista, jolloin huomio kiinnitetään varhaiskasvatusryhmän työtapojen ja oppimisympäristöjen kehittämiseen. Lähtökohdiana on kasvattajatiimin mahdollisuus säännöllisesti arvioida ja kehittää työtapojaan. Lapsen ja lapsiryhmän tarpeista käsin tarkastelun ja kehittämisen kohteena ovat esimerkiksi oppimisympäristö, kasvatus- ja oppimismenetelmät sekä kuvien käyttö. Tällaista kaikille lapsille kuuluvaa tukea kutsutaan yleiseksi tueksi. Yleisen tuen toteutumisen arvioinnissa ja kehittämisessä painottuu varhaiskasvatuksen sisäinen yhteistyö kasvattajatiimien, toimintayksikön johtajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa.

Joskus lapsi tarvitsee yksilöllistä tukea yleistä tukea vahvemmin ja pitkäjänteisemmin. Tuen tarve havaitaan kotona, varhaiskasvatuksessa tai muun asiantuntijan arvioissa. Tällöin lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa muodostuu esimerkiksi perusosaamisen vahvistamisesta, yhteistyön tiivistämisestä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen yksilöllisten tavoitteiden huomioidmisesta lapsen päivittäisessä arjessa. Edellä kuvattu tuki määritellään tehostetuksi tueksi. Lapsen tehostetulle tuelle ja tehostetun tuen asteelle ei ole tarkkaa määritelmää, vaan se perustuu aina monialaiseen keskusteluun ja yhteiseen näkemykseen asiasta. Lapsen tehostetun tuen arvioissa ja suunnittelussa ovat aina keskustelemassa vähintään lapsen huoltaja, varhaiskasvattaja sekä varhaiskasvatuksen erityisopettaja, mutta usein myös muita lasta kuntouttavia/tutkivia tahoja.

Kun lapsella on paljon yksilöllisiä tarpeita varhaiskasvatuksessa, vastataan tähän erityisellä tuella. Tällöin yleisten ja tehostettujen tukitoimien lisäksi korostuu lapsen henkilökohtainen ohjaus sekä monialainen yhteistyö. Lapsen erityisen tuen arvioissa ja suunnittelussa hyödynnetään psykologisia tai lääketieteellisiä tutkimuksia pedagogisen tuen järjestämisen pohjaksi.

Lapsen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa pyritään aina lapsen itsetunnon ja oppimisen ilon vahvistamiseen onnistumisten kautta, mikä edistää oppimista ja hyvinvointia. Tuen muodot on kuvattu tiivistettynä kuviossa 10.

Kuvio 10. Tuen muodot

5.2 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Varhaiskasvatushenkilöstö on yhteydessä huoltajaan, jos lapsella ilmenee haasteita oppimisessa tai kehityksessä tai herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Yhteistyötä tehdään säännöllisesti esim. päivittäisten tapaamisten ja puheluiden välityksellä. Huoltajat osallistuvat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan kerran toimintakauden aikana sekä tarvittaessa useammin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa on lapsen oma osuus, johon kirjataan lapsen ajatuksia ja toiveita. Lapsi itse osallistuu yhteistyöhön omien edellytystensä mukaisesti ja tilanteen vaatimalla tavalla.

Varhaiskasvatushenkilöstö tiedottaa huoltajia lasta koskevan tiedon käsittelystä (esim. tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta ja salassapidosta) sekä tuen tasoista ja tukimuodoista. Tiivis yhteistyö huoltajien ja muiden yhteistyötahojen kanssa edesauttaa tuen tavoitteiden saavuttamista parhaalla mahdollisella tavalla.

Huoltajan ja monialaisen verkoston kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu, kun lapsella on tehostetun tai erityisen tuen tarve. Lapsen yksilöllisiä tavoitteita arvioidaan tällöin säännöllisemmin, vähintään kaksi kertaa toimintakauden aikana. Mikäli lapsen lähiajan tavoitteet laaditaan esimerkiksi Varsu- tai Portaati-arviointimenetelmän kautta, tapaamisia on useammin.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on alueensa jokaisen varhaiskasvatusryhmän kasvattajatiimin jäsen. Hän käy lapsiryhmissä ja osallistuu kasvattajatiimien kasvatuskeskusteluihin aina tarvittaessa. Yhteisenä työn tavoitteena on lapsen ja lapsiryhmän hyvinvointi sekä kehityksen ja oppimisen edistäminen ja tukeminen niin yleisen, tehostetun kuin erityisen tuen vaiheissa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii useampien monialaisten työryhmien jäsenenä, mikä tukee yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

Paikallisella monialaisella verkostolla tarkoitetaan neuvolan, perheneuvolan, lapsiperheiden sosiaaliryhmän, kotipalvelun, vammaisten lasten palvelun, lastensuojelun ja koulun työntekijöitä. Kuusamossa tällainen monialainen verkosto lapsen tuen suunnitteluun, arviointiin ja seurantaan on mm. neuvolatyöryhmä, johon tarpeen mukaan kutsutaan jäseniä eri verkostoista.

Varhaiskasvatukseen on lisäksi luotu toimintamallit yhteistyön vahvistamiseksi neuvolan sekä lastensuojelun kanssa (ks. luku 3.3). Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen on esitelty luvussa 3.3.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Kasvun ja oppimisen tuen suunnittelun lähtökohtana on lapsen tutustuminen, huoltajan kuuleminen ja keskustelu yhdessä monialaisen kasvattajatiimin kanssa. On tärkeää, että lapsi saa tukea niin kotona, varhaiskasvatuksessa kuin muissakin toimintaympäristöissä.

Tuen toteuttamisessa hyödynnetään pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia toimenpiteitä tai ratkaisuja. Hyvä vuorovaikutus lapsen kanssa ja lasten kesken, vertaisryhmän hyödyntäminen ja arjen selkiyttäminen luovat raamit lapsen kasvun ja oppimisen tuen toteutukselle arjen kaikissa tilanteissa. On tärkeää kiinnittää huomiota koko lapsiryhmän hyvinvointiin tukemalla lasten emotionaalista ja sosiaalista kehitystä. Kaikkien lasten osallisuus ja osallistuminen omassa lapsiryhmässä on tärkeää.

Pedagogisia ratkaisuja ja työtapoja ovat mm. pienryhmätoiminta, ryhmien joustava muuntelu, lapsen ohjaus, oppimisympäristön muokkaaminen, selkeä päiväjärjestys, toiminnan suunnitelmallinen eriyttäminen, varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki, tulkitsemis- ja avustamispalvelut, kielen ja kommunikoinnin tukeminen esimerkiksi kuvien ja viittomien avulla sekä muiden erityisten apuvälineiden käyttö, unohtamatta tieto- ja viestintäteknologiaa.

Rakenteelliset ratkaisut voivat olla esimerkiksi henkilöstön tai ryhmän lasten määrään liittyviä järjestelyjä. Kuusamossa on joissakin päiväkodeissa tehty ratkaisuja lapsiryhmien pienentämiseksi siten, että 3-5-vuotiaiden kokopäiväryhmät on jaettu pienempiin yksiköihin. Kun lapsi saa suositun kuntouttavaan varhaiskasvatukseen, kiinteä yhteistyö huoltajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kesken on tärkeää sopivan hoitopaikan löytymiseksi.

Hyvinvointia tukevat järjestelyt voivat puolestaan tarkoittaa esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antamaa konsultaatiota. Myös Lapset puheeksi -menetelmä on käytössä Kuusamon varhaiskasvatuksessa ja Lapset puheeksi -keskustelua tarjotaan kaikkien 2-vuotiaiden lasten huoltajille sekä tarvittaessa lapsen elämän muutostilanteissa.

5.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Kun lapsi tarvitsee tukea kehitykselleen ja oppimiselleen, hänelle laaditut kehityksen ja oppimisen tavoitteet kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Suunnitelman laadintaan osallistuvat lapsen huoltaja, varhaiskasvattaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä mahdolliset terapeutit ja huoltajien suostumuksella muut toimijat.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tarkastellaan lapsen kasvua ja oppimista kokonaisvaltaisesti, konkretisoidaan tuen tarve ja kirjataan tavoitteet ja keinot lapsen tukemiseksi. Samalla sovi- taan vastuista ja työnjaosta, seurannasta ja arvioinnista. Varhaiskasvatussuunnitelma siirretään tulevaan hoitopaikkaan lapsen vaihtaessa varhaiskasvatusyksikköä, muuttaessa paikkakunnalta toiselle tai lapsen aloittaessa esiopetuksen. On tärkeää, että lapsen oikea-aikainen tuki säilyy muutoksista huolimatta.

6 Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kuusamon varhaiskasvatuksessa ei tällä hetkellä järjestetä erityiseen katsomukseen tai vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan perustuvaa varhaiskasvatusta.

7 Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Varhaiskasvatussuunnitelma on perustana toiminnan suunnittelulle, arvioinnille ja kehittämiselle. Se on osa laadunhallintaa, jonka pohjalta toimintaa arvioidaan ja kehitetään monipuolisesti. Arvioinnin tehtävänä on tarkastella, toteutuvatko varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatut asiat lapsen arjessa. Arvioinnin avulla määritetään myös, miten toiminnalle asetetut tavoitteet on saavutettu, tunnistetaan vahvuuksia sekä nostetaan esiin kehittämistarpeita.

Arviointi on havainnoinnin, dokumentoinnin, arviointipäätelmien ja palautteen muodostama kokonaisuus, johon osallistuvat hallinnon edustajat, varhaiskasvattajat, huoltajat ja lapset. Arviointi perustuu lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin, tiimien ryhmävasuihin, varhaiskasvatusympäristön analysointiin sekä kehityskeskusteluihin ja mahdollisiin kyselyihin. Perhe- ja vanhempainillat tarjoavat mahdollisuuden arvioinnille ja kehittämiselle. Varhaiskasvatuksen toteutumista seurataan osana paikallista ja valtakunnallista varhaiskasvatuksen ja opetuksen arviointi- ja kehittämistyötä.

Oheisessa kuviossa näkyy vuodenajoittain varhaiskasvatuksen keskeisiä toimintoja sekä samalla varhaiskasvatuksen arviointikohteita.

Kuvio 11. Arvioinnin vuodenaajat

Tämä asiakirja ohjaa varhaiskasvattajien arjen työtä. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on tasalaatuisen varhaiskasvatuksen toteutuminen kuusamolaisille lapsille. Pidetään yhdessä lapsista hyvää huolta.

*"Ei pieni puu vielä myrskyistä tiedä,
ei pieni puu vielä myrskyä siedä.
Olethan suojana pienelle suuri puu,
jotta pienellä juuret vahvistuu."*

Varhaiskasvatussuunnitelman liitteet

Aloituskeskustelu / monikulttuurinen lapsi
Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma / Kuusamon varhaiskasvatus (2014)
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (2018)
Lääkehoitosuunnitelma varhaiskasvatuksessa (2018)
Perustietolomake (2019)
Ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma (2018)

Varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyviä asiakirjoja

Kuusamon kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma (2016)
Kuusamon kaupungin kotouttamissuunnitelma (2018-2019)
Kuusamon kaupunkistrategia (2013)
Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (2015)
S2-opetus Kuusamon varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa (2019)
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016)

VASU-työryhmän jäsenet

Pedagoginen ohjausryhmä
Lämsä Maarit, varhaiserityiskasvatuksen lastentarhanopettaja
Lämsä Marjo, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Määttä Sinikka, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Naumanen Aini, varhaiskasvatuksen johtaja
Pesonen Susanna, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Ronkainen Jaana, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Suorajärvi Soile, varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Varhaiskasvatuksen henkilöstö

Valokuvat

Korkeamäki Juha
Pesonen Susanna

VASU-päivitys 2019: työryhmän jäsenet

Lämsä Marjo, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Määttä Sinikka, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Pesonen Susanna, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Ronkainen Jaana, varhaiskasvatuksen aluejohtaja
Suorajärvi Soile, varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Varhaiskasvatustalain tavoitteet

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on:

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

(Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3 §)